

Історія

УДК 356.35:7.045(477) "20"

Карпов Віктор Васильович
кандидат історичних наук

ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ВІЙСЬКОВОЇ СИМВОЛІКИ УКРАЇНИ: XX століття

Стаття присвячена історичним аспектам розвитку військової символіки України. Розглядаються культурологічні, світоглядні та релігійні основи символіки у контексті історичних трансформацій суспільства. Стверджується неперервність народних традицій у виборі символів Української держави та її війська. Дається характеристика історіографії та джерельної бази теми наукового дослідження. Доводиться, що за основу при опрацюванні символіки Збройних сил та інших військових формувань України бралися класичні закони геральдики та спеціальних історичних дисциплін, кращі зразки минулого, які відповідали давньому корінню українського народу.

Ключові слова: *військова символіка, Збройні сили України, Українське військо.*

Продовжуючи науковий дискурс, представлений у попередній нашій статті (Вісник НАКККіМ. – 2013. – № 4), зазначимо, що подальше становлення української символіки пов'язане з періодом перебування колишньої території Давньої Русі у складі Великого князівства Литовського і Польського королівства, а пізніше – під владою об'єднаної польсько-литовської держави – Речі Посполитої. Не дивно, що з середини XIV ст. розвиток української символіки зазнавав великих впливів литовської і польської геральдичних традицій.

У цей час військова служба в українських князівствах базувалась на принципі землеволодіння: кожен, хто мав землю, повинен був її захищати й виходити на війну на коні та в повному озброєнні. Власник помістя виводив під прапор князя певну кількість озброєного люду. У XIV ст. українське військо являло собою ополчення з різних соціальних груп: передусім князів, бояр і "людей". Серед князів були удільні, які володіли на правах отчини великими землями і носили титул "великих" та служебні, до яких належали нащадки васалів періоду правління Рюриковичів, давні литовські шляхтичі та вихідці з татарських родів, які прийняли підданство того чи іншого удільного князя [15,15]. За прикладом великого князя литовського удільні князі мали власний двір – багатогранну військову структуру на зразок давньої княжої дружини, навколо якої і створювалося військо. Роль штабу, на думку вченого Б.Черкаса, виконувала рада, що складалася з родичів правителя, васальних або служебних князів і панів та представників церкви.

Мобілізація у Великому князівстві Литовському проходила за територіальними округами – намісництвами чи староствами. Окремі представники аристократії могли входити до війська князя під власним прапором. Коли військо виступало у похід князь ділив його на полки. У військовому мистецтві важливим фактором був соціально-майновий статус. Князі, пани, зем'яни (бідніші бояри, які виводять на війну малу кількість вояків або виступають у похід самостійно) стояли у перших рядах, а слуги і міщани розміщувалися позаду. Васали шикувалися за своїми сюзеренами. Таке шикуння мало свою логіку, адже заможніші вояки володіли сучаснішою зброєю і кращими бойовими кіньми. Це, у свою чергу, позитивно відзначалося на силі атак [15,19].

Виходячи з традиції організації війська у Великому князівстві Литовському, можна допустити, що роль прапора, як і у Давній Русі, є визначальною і традиції його використання й символічного значення у битві продовжуються. Водночас особливістю є те, що на прапорах зображуються символи або великого князя, або удільного князя, а згодом на початку XV ст. [5, 36], з розвитком європейської геральдики – територіальні символи, що з видозмінами використовувалися до XVIII ст. Відповідно, кожен військовий підрозділ виступав до битви під прапором із власною земельною символікою.

Новий етап у розвитку української військової символіки тісно пов'язаний з появою козацтва і його військово-політичної організації – Запорізької Січі, національно-визвольною боротьбою українського народу та зародженням Козацької держави в середині XVII ст.

До козацьких клейнодів, тобто символів війська, належали полкові прапори та сотенні значки, гетьманські бунчуки, військова музика – литаври, а також атрибути влади козацької старшини – булави гетьманів, перначі полковників, тростини військових суддів, каламарі писарів.

Козаки отримували прапори з різних джерел. Реєстровці отримували прапори та інші клейноди від королів Речі Посполитої або від царів Московської держави на знак їх перебування на королівсь-

кому або царському утриманні. Наймаючись до складу європейських, та й не тільки, армій козацькі загони отримували прапори як символи найманства. Нарешті, під час Визвольної війни козацькі полки "власним коштом" "строїли" (тобто створювали) свої прапори різноманітних розмірів, форматів і кольорової гами [11,9].

Серед козацьких клейнодів – військових відзнак і бойових регалій, інших атрибутів вояцької слави та гетьманських повноважень – у період козаччини чільне місце займали саме військові прапори [10, 3]. Історичні документи свідчать, що клейноди надавалися гетьманам України – Богдану Хмельницькому, Юрію Хмельницькому, Івану Брюховецькому, Петру Дорошенку, Дем'яну Многогрішному, Івану Самойловичу, Івану Мазепі, Івану Скоропадському, Данилу Апостолу, Кирилу Розумовському, а також кошовим отаманам Війська Запорізького.

Розуміючи значення козацтва як у воєнному, так і в суспільно-державному форматі, литовські князі, а потім польські магнати намагалися використати його у власних цілях. Наймаючи козаків на воєнну службу, їм вручали військові символи. За літописом гадяцького полковника Григорія Граб'янки, вперше клейноди козакам було надано у 1596 р. польським королем Стефаном Баторієм: "...постави їм корогов, бунчук, булаву і на печаті гербрицер із самопалом, на голові ковпак перекирвлений" [7, 202]. Цієї наукової версії дотримувалося чимало авторитетних істориків (зокрема Дмитро Яворницький). Водночас деякі дослідники української минувшини вважають її гіпотетичною, оскільки "Літопис Граб'янки" був написаний на початку XVIII ст., а поширена у польській історіографії роль Баторія як "організатора козацького війська" значно перебільшена. Так, Михайло Антонович зібрав свідчення історичних джерел про спільний похід восени 1594 року Наливайка і Лободи на Молдавію. Там згадується кармазинова із золотом корогва, що мала чорного орла, й друга з орлом білим. Ці прапори привезли Наливайкові із Праги послы цісаря Рудольфа II, прийняті ним на службу шляхтич Станіслав Хлопіцький і знаний мемуарист – історик Еріх Лясота [1, 5]. Ці прапори, як і корогви, даровані козакам володарем Максиміліаном і Семигородським князем (з їх родовими гербами), запорожці потім втратили після поразки повстання під проводом Наливайка та Лободи [4, 47].

У деяких наукових джерелах згадується про Богдана Ружинського, котрий очолив козацьке військо у воєнних баталіях проти татарських наскоків. Очевидно, що цей ватажок користувався значним авторитетом у польських правителів. У 1575 році хроніст Варфоломей Попроцький видає панегірик, в якому згадує Ружинського як хороброго лицаря. Наступним королем Польщі 1 травня 1576 року було проголошено Стефана Баторія, коронованого сеймом Речі Посполитої у Кракові. Новий монарх видає Ружинському королівське повеління: зібрати військо і негайно вирушити на боротьбу з Туреччиною. Цей похід завершився для козаків успішно, а Крим та Османська імперія ще довго тремтіла, згадуючи відчайдушів-запорожців. Відтак, козацький полководець і його військо було щедро нагороджено: отримало королівські привілеї. А Богданові Ружинському вручили клейноди – знамена, бунчук, булаву та військову печатку. У королівській грамоті зазначалося "... жалусем гетьману...клейнод сей, що добут працею і кровію козацькою" [7, 202].

Значного розквіту набуло українське військове прапорництво у легендарну козацько-гетьманську добу другої половини XVII століття. Протягом років постійно тривало збагачення, посилення національних ознак за формою і змістом, створення системи полкових, сотенних стягів, прапорів для військових походів.

Вищою відзнакою гетьманської влади була велика корогва, яка водночас репрезентувала і підвладну гетьману людність та територію. Мала корогва являла собою фактично особистий штандарт гетьмана, на його полотнищі зазвичай зображувався особистий шляхетський герб. Кожен козацький полк мав свою велику корогву як знамено полку, малу корогву як особистий штандарт полковника, а також сотенні знамена. Вже у XVII ст. знамена козацького війська були або однієї барви – червоними, жовтими, малиновими, синіми, або поєднували їх кілька. Ця особливість полегшувала керування військами на полі бою.

Традиції козацьких прапорів розвивалися й протягом XVIII століття. Проте у XVIII ст. козацьке прапорництво розвивалося під контролем російського уряду. В 1712 р. Петром I був виданий акт, згідно з яким прапори для полків повинні були виготовлятися у Збройній палаті Кремля. Близько середини XVIII ст. полкові корогви поступово уодноманітнили. Полотнище мало здебільшого блакитний колір. На ньому зображувався, за свідченням тодішніх джерел, "національний герб". За умов, коли військова українська адміністрація водночас виконувала і цивільні функції, на цю роль природно висувався "козак з мушкетом".

Отже, прапорництво Війська Запорізького і Запорізької січі пройшло складний шлях еволюції. Спочатку символіка прапорів мала за основу геральдичні знаки польсько-литовської держави – Речі Посполитої. Пізніше на козацьких прапорах з'являються російські, австрійські, турецькі державні символи. Лише після остаточного переходу українського козацтва під владу Росії у XVIII ст. виробилась в основному усталена символіка прапорів.

Отже, варто відзначити, що символіка українського козацтва об'єктивно залежала від суспільно-політичних процесів, які відбувалися на теренах тогочасної України. Вона тісно пов'язана з культурними традиціями та релігійними уподобаннями українського народу та козацтва в цілому, в основі своєї відображаючи традиції православ'я.

У добу розквіту українського козацтва, як відзначає видатний дослідник та збирач козацької епохи Дмитро Яворницький, під завивання степового вітру, під ревіння Чорного моря та брязкіт зброї народилося безліч справді художніх народно-козацьких дум та народно-козацьких пісень, що вражають і незрівнянною красою, і гармонійними мелодіями, і цілковитою злагодою з історичною правдою, і надзвичайно теплим почуттям, у них захованим, і прекрасним трагізмом, що викликає мимовільні сльози у слухача [6, 6]. Ці слова слід віднести і до народження козацької символіки, сповненої духовної глибини та відданості, прагненню до свободи, відображеному у лаконізмі символів. Символіка козацького війська складає духовне багатство українського народу, передавалася із покоління в покоління як орієнтир у споконвічному устремлінні до самостійності.

Потреба у відродженні української символіки виникла під час національно-визвольної революції 1917-1918 років. У лютому 1918 р. голова Центральної Ради М. Грушевський виступив із пропозицією визнати як державний герб Української Народної Республіки (УНР) зображення тризуба. Обґрунтовуючи свій вибір, М.С. Грушевський писав, що УНР, ставши наново державою самостійною, незалежною, змушена вибрати собі й державний герб. Найбільш натуральна річ для неї – звернутись до тих старих державних знаків чи гербів, які вона використовувала за старих часів. Найкращий знак був на київських грошах часів Володимира Великого, його й бере собі за герб наша відновлена Українська держава.

Первисьним кроком запровадження символіки УНР вважається рішення виконкому Центральної Ради – так званої Малої Ради – від 18 січня 1918 року. В цей день Мала Рада ухвалила також проект українського морського прапора. 22 березня 1918 року Центральна Рада затвердила жовто-блакитний прапор і державний герб (тризуб) як державні символи Української Народної Республіки.

Тризуб залишався гербом й за часів Директорії. Однак у період правління гетьмана П.Скоропадського за державний герб було обрано символіку козацької держави К.Розумовського – козака з мушкетом. 13 листопада 1918 року жовто-блакитний прапор став державним прапором Західноукраїнської Народної Республіки. 20 березня 1920 року він був прийнятий і на Підкарпатській Русі, а в 1939 році і в Карпатській Україні.

На основі вивчення історії розроблення і впровадження символіки Української армії за доби Визвольних змагань можна виділити три етапи процесу опрацювання та вироблення державної та військової символіки. Перший – період Центральної Ради з 20 листопада 1917 р. до 29 квітня 1918 р. У цей час зміни у військовій формі були незначні. Проте заслуга першої української влади полягала в тому, що вона зробила дуже важливий і відповідальний крок до створення однострою власної української за характером армії. Оцінюючи зроблене на цьому етапі, треба не випускати з уваги складну тогочасну військово-політичну й економічну ситуацію, стан країни, а також те, що армія створювалася на міліційній основі.

На другому етапі – в період Гетьманату П.Скоропадського з 29 квітня до 14 грудня 1918 р. було виконано основну роботу щодо створення однострою для Української армії, зокрема встановлено українську кокарду, погони, почалося розроблення польової форми, запроваджено спеціальну форму для корпусів, дивізій Української армії, а також штабу і конвою гетьмана. За свідченням історика Віктора Вороніна у цей період фактично було опрацьовано нагородну систему Української держави, однак не впроваджено [3, 34].

Період Директорії (кінець 1918 – 1920 рр.) – це третій, останній етап. Тоді військова форма Української армії зазнала значних змін: на нові замінено знаки розрізнення, встановлені за Гетьманату, закінчено розроблення похідної форми і уодноманітнення її до загального військового зразка тощо. Водночас систематизовано ранги Української армії, знайдено українські відповідники до військових звань [8, 12]. Також особливістю цього періоду є опрацювання військових нагород і впровадження бойових прапорів військових частин.

Загалом у період боротьби за державність України протягом трьох недовгих, але насичених подіями років, символіка Української армії розвинулася від жовто-блакитних пов'язок на рукаві до цілком завершеної і перевіреної під час бойових дій системи символіки.

У період панування в Україні радянської влади, власне за національним характером українська символіка загалом, та військова зокрема, розвивалися за кордоном. Спочатку у таборах інтернованих вояків армії Української Народної Республіки та згодом у місцях компактного проживання українців в еміграції. На території України, що перебувала під владою Рад, символіка була позбавлена національного колориту. Українська Соціалістична Радянська Республіка мала свій червоно-синій прапор та герб, що складався із зображення на щитку серпа і молота на фоні сонця, що сходить, а над ними напис "У.С.Р.Р.". Щиток з обох боків обкладений колосками пшениці, які знизу обвита стрічкою з написом "Пролетарі усіх країн єднайтесь!". Пізніше у 1949 році до герба було додано стрічку із таким же написом російською мовою та у горі між колосками вставлено п'ятикутну зірочку. Стрічки переміщено на колоски по бокам, а на низу розміщено стрічку із написом "Українська РСР" [5, 212].

Інший період розвитку української військової символіки припадає на часи Другої світової війни. У 1938 році постає Карпатська Україна та її військово-формування Карпатська Січ [13, 27]. У системі військової символіки України історія символіки цього військового формування є важливою, тому що дає пояснення традиціям виникнення та використання таких елементів українського військового костюма, як шапка-мазепинка, котильйон та ін. Карпатська Січ, попри те, що не була регулярною армією,

мала свій характерний кроєм однострій, оздоблений знаками розрізнення [9, 280]. Без висвітлення питання опрацювання та використання символіки Карпатської Січі дослідження проблематики історичних передумов, традицій української військової символіки в цілому буде незавершеним.

Також у період Другої світової війни та до 1956 року діяла Українська Повстанська армія. За основу її символіки було взято символ тризуба як герба держави та жовто-блакитної пов'язки, кольорів прапора, тобто символів української державності. Однак кольори прапора самої армії були червоно-чорні. Ці кольори були покладені в основу системи нагород УПА.

До цієї системи належали нагороди за бойові заслуги, за поранення та за працю задля української армії. Серед багатьох українських військових підрозділів, що діяли у роки Другої Світової війни, власні нагороди мала тільки УПА, хоча у якості знаків розрізнення мали відзнаки й інші формування [14,168]. Це унікальний приклад існування цілісної системи багатоступеневих нагород для відзначення повстанців, які протягом тривалого часу вели визвольну боротьбу у ворожому оточенні [12, 35]. Однак існування цієї системи є маловідомим.

Нагороди УПА встановлено 2 січня 1944 року наказом Головного командування УПА, стверджує дослідник О. Кучерук. Таку ж інформацію подає історик Д. Веденєєв [2, 36]. Це Золотий Хрест Бойової Заслуги (1 і 2 класи), Срібний Хрест Бойової Заслуги (1 і 2 класи), Бронзовий Хрест Бойової Заслуги (ними нагороджували тільки вояків УПА), Золотий Хрест Заслуги (1 і 2 класи), Срібний Хрест Заслуги (1 і 2 класи), Бронзовий Хрест Заслуги (нагороджували як вояків УПА, так і цивільних осіб) [14,168]. 6 червня 1948 р. постановою Української Головної Визвольної Ради встановлено медаль "За боротьбу в особливо важких умовах".

Нагороди Української Повстанської армії посідають чільне місце у фалеристичній спадщині України. Безумовно, їх не можна класифікувати як відзнаки державного рівня [14,170]. Вони скоріше є нагородами певної військової формації і були засновані проводом цієї формації під час бойових дій. Тому нагороди УПА мають бойовий характер. Відзнаки УПА мають власну внутрішню логіку і є цілісною системою, яка побудована за принципом відповідності класу і ступеня нагороди значущості заслуг і зорієнтована на вшанування як військових, так і цивільних осіб за їхню особисту роль у національно-визвольній боротьбі.

З початком формування української державності наприкінці ХХ століття погляди провідних політичних та громадських діячів у питанні впровадження державних символів базувалися на історичних традиціях. Саме жовто-блакитні кольори прапора та герб князя часів Київської Русі Володимира Великого – Тризуб – у свідомості українського народу ототожнюються з існуванням держави під назвою Україна. Не випадково у часи радянської влади в Україні не тільки заборонялося, а й переслідувалося використання цих символів у громадському, особистому чи політичному житті. Наявність таких символів, а ще більше їх носіїв та прихильників свідчить про існування у суспільстві прагнень до національної державності. Із набуттям незалежності стало цілковито зрозумілим обрання жовто-блакитного прапора та тризуба символами Української держави.

Становлення державної військової символіки опиралося на ініціативу громадських рухів, науковців та розуміння військовиками того незаперечного факту, що символіка війська не тільки тісно пов'язана з державною символікою, але й в основі своїй має базуватися на її принципах і відображати приналежність війська своїй державі у першу чергу і тим завданням які покладаються державою на армію.

Творення військової символіки незалежної України відбувалося в часи складного процесу державного та військового будівництва. Як і сама держава, що утворилася на уламках Радянського союзу, так і армія в один момент не могли зламати напрацьовані та впроваджені роками традиції використання радянських символів і стати на позиції державної самобутності. Однак, слід відзначити, що за основу в опрацюванні символіки військових формувань бралися класичні закони геральдики та інших спеціальних історичних дисциплін, кращі зразки минулого, які відповідали давньому корінню українського народу.

Література

1. Білокінь С. Погляньмо вглиб історії / Білокінь С. // Тернопіль. – 1992. – № 5-6. – С.5.
2. Веденєєв Д. До історії нагородної системи Української Повстанської Армії / Веденєєв Д.// Однострій. – Ч.8. – 2004. – С.36-42.
3. Воронін В. Люди, держава, нагороди ... Нагородна система України ХХ – ХХІ століть: виникнення та розвиток в умовах політичних і соціально-економічних трансформацій держави і суспільства: [монографія] / Віктор Воронін. – Харків: Фоліо, 2013. – 320 с.
4. Гломозда К. Історичні гербові відзнаки та прапорові барви України / Гломозда К., Яневський Д. // Український історичний журнал. – 1990. – № 4. – С.47-50.
5. Гречило А. Українська територіальна геральдика / Гречило А. – Львів: Інститут української археографії імені М.С.Грушевського НАН України, Українське геральдичне товариство, 2010. – 280 с.
6. З української старовини: Альбом / Текст Д.І.Яворницького; Мал. М.С.Самокиша, С.І.Васильківського; пер. з рос. та упоряд. Ю.О.Іванченка. – К.: Мистецтво, 1991. – 316с.: іл.
7. Замлинський В. Історія України в особах: IX – XVII ст. / Замлинський В., Войцеховська В., Галаган В. – К., 1993. – С.202.
8. Карпов В. Військова символіка держави /Карпов В., Табачник Д. – К.: Либідь, 2007. – 296с.; іл.
9. Кравцевич-Рожнецкий В. Украинские военные знаки отличия первой половины XX века / Кравцевич-Рожнецкий В., Панасенко В. – К.: ООО "НПФ "Tanais", 2009. – 336 с.: ил.

10. Круковський О. Українська фалеристика (із фондів Львівського історичного музею). / Круковський О., Пахолко С. – Львів: Априорі. 2011. – 120 с.: іл.
11. Липа К. Військо Богдана Хмельницького / Катерина Липа, Олекса Руденко. – К.: Наш час, 2010. – 63с.
12. Музичук С. Українська Повстанча Армія. / Музичук С., Марчук І. – Рівне, 2006. – 56 с., кол. іл.
13. Пагіря О. Карпатська Січ: військове формування Карпатської України. / Пагіря О. – К.: Темпора, 2010. – 152 с.
14. Табачник Д. Нагороди України: історія, факти, документи: У 3 т. / Табачник Д., Безгін І., Бузало В., Дмитрієнко М., Курас І., Куценко В., Яковлева Л. – К.: "Українознавство", фірма "ARC-Ukraine", 1996. – Т. 1, – 288 с.
15. Черкас Б. Степовий щит Литви. Українське військо Гедиміновичів (XIV ст. – XVI ст.): науково-популярне видання / Черкас Б. – К.: Темпора, 2011. – 144 с.: іл.

References

1. Bilokin S. Pohlianno vhyb istorii / Bilokin S. // Ternopil. – 1992. – № 5-6. – S.5.
2. Viedenieiev D. Do istorii nahorodnoi systemy Ukrainskoi Povstanskoi Armii / Viedenieiev D.// Odnostrii. – Ch.8. – 2004. – S.36-42.
3. Voronin V. Liudy, derzhava, nahorody ... Nahorodna systema Ukrainy XX – XXI stolit: vynykennia ta rozvytok v umovakh politychnykh i sotsialno-ekonomichnykh transformatsii derzhavy i suspilstva: [monohrafiia] / Viktor Voronin. – Kharkiv: Folio, 2013. – 320 s.
4. Hlomozda K. Istorychni herbovi vidznaky ta praporovi barvy Ukrainy /Hlomozda K., Yanevskiy D. // Ukrainnyi istorychnyi zhurnal. – 1990. – № 4. – S.47-50.
5. Hrechylo A. Ukrainka terytorialna heraldyka / Hrechylo A. – Lviv: Instytut ukrainkoi arkheohrafiyi imeni M.S.Hrushevskoho NAN Ukrainy, Ukrainke heraldychnе tovarystvo, 2010. – 280 s.
6. Z ukrainkoi starovyny: Albom / Tekst D.I.Yavornytskoho; Mal. M.S.Samokysha, S.I.Vasylykivskoho; per. z ros. ta uporiad. Yu.O.Ivanchenka. – K.: Mystetstvo, 1991. – 316s.: il.
7. Zamylnskiy V. Istoriia Ukrainy v osobakh: IKh – KhVII st. / Zamylnskiy V., Voitsekhovska V., Halahan V. – K., 1993. – S.202.
8. Karpov V. Viiskova symbolika derzhavy /Karpov V., Tabachnyk D. – K.: Lybid, 2007. – 296s.; il.
9. Kravtsevich-Rozhnetskiy V. Ukrainskie voennye znaki otlichyia pervoy poloviny XX veka / Kravtsevich-Rozhnetskiy V., Panasenko V. – K.: ООО "NPF "Tanais", 2009. – 336 s.: il.
10. Krukovskiy O. Ukrainka falerystyka (iz fondiv Lvivskoho istorychnoho muzeiu). / Krukovskiy O., Pakholko S. – Lviv: Apriori. 2011. – 120 s.: il.
11. Lypa K. Viisko Bohdana Khmelnytskoho / Kateryna Lypa, Olexsa Rudenko. – K.: Nash chas, 2010. – 63с.
12. Muzychuk S. Ukrainka Povstancha Armiia. / Muzychuk S., Marchuk I. – Rivne, 2006. – 56 s., kol. il.
13. Pahiria O. Karpatska Sich: viiskove formuvannia Karpatskoi Ukrainy. / Pahiria O. – K.: Tempora, 2010. – 152 s.
14. Tabachnyk D. Nahorody Ukrainy: istoriia, fakty, dokumenty: U 3 t. / Tabachnyk D., Bezghin I., Buzalo V., Dmytriienko M., Kuras I., Kutsenko V., Yakovlieva L. – K.: "Ukrainoznavstvo", firma "ARC-Ukraine", 1996. – Т. 1, – 288 s.
15. Cherkas B. Stepovyi shchyt Lytvy. Ukrainke viisko Hedyminovykhiv (KhIV st. – KhVI st.): naukovopopuliarne vydannia / Cherkas B. – K.: Tempora, 2011. – 144 s.: il.

Карпов В. В.

Исторические предпосылки военной символики Украины: XX столетие

Статья посвящена историческим аспектам развития военной символики Украины. В ней рассматриваются культурологические, мировоззренческие и религиозные основы символики в контексте исторических трансформаций общества. Утверждается непрерывность народных традиций в выборе символов Украинского государства и его вооруженных сил. Анализируется историография и источниковая база темы научного исследования. Доказывается, что в разработке символики Вооруженных сил и других военных формирований Украины за основу были взяты классические законы геральдики, специальных исторических дисциплин, лучшие образцы культуры прошлого украинского народа.

Ключевые слова: военная символика, Вооруженные силы Украины, Украинская армия/

Карпов В.

Historical background military symbols of Ukraine: the twentieth century

Military symbols of Ukraine rightfully became the subject of attention of historical science, because it has its own very rich history and tradition. The degree of development of military symbolism scientific topics and its source base proved insufficient and fragmented study the problem of the formation and development of military symbols of Ukraine, which further confirms its relevance.

In historical science confirmed the view that symbolism in one form or another form appears at the peniaeb of the emergence of stable social groups. One of the brightest pages of national history is the Scythian period. Researchers touched one another on symbolism troops Scythians. Their works can show scattered descriptions of folk customs and traditions, formed the basis of the Scythian military symbols.

Scythian army attributes were intended to symbolize the position of military officers in the military organization. The symbol of the various levels of government were specific headwear, pectoral or rate, precious axes, maces and shestoper. The main axes could be a sign of power or sticks commanders. Clubs and shestoper played sacral and representative role. They were a symbol of high social status of their owners. At the Scythians brought the sword oath. Scythian military badges on long poles were used to control the units in battle.

So, the Scythians used in its military activities symbolism, based on their perception of the construction world. Actually most characters are taken from the life of the Scythians and inscribed in the traditions and customs. They have functional character.

Use symbols to denote troops observe in times ancient. Increasing the number of sources, both written and archaeological, allow you to more fully reflect the symbolism reconstruct this historical period. At its core lay princely signs

that they did in the arms, flag, stamps, Pasach, pendants men, pottery, household items stock, minted on coins and more. Princely characters played the role of individual characters of a particular ruler, and at the same time, tribal representatives dynasty emblems, signs of ownership, and in a sense – and attribute authority or government emblems.

At the military symbolism of Ancient important place was given to the flag. Military flags in IX-th century performed a number of important functions. They were used primarily as symbols: the rule of the country, capture the fortress or city, location commander. Flags were of great importance in all phases of military operations.

Further development of the Ukrainian symbolism associated with the period of stay of the former territory of ancient in the Grand Duchy Lytovment and the Kingdom of Poland and later – under the authority of the united Polish-Lithuanian Commonwealth- Commonwealth. No wonder the mid XIV century development of Ukrainian symbolism underwent major influences Lithuanian and Polish heraldic traditions.

A new stage in the development of Ukrainian military symbolism is closely linked with the emergence of the Cossacks and his military and political organization – Zaporizhzhya Sich national liberation struggle of the Ukrainian people and the emergence of Cossack state in the middle of the XVII century. By Cossack watches kleynod, its characters troops belonging to the regimental flags and Centesimal icons hetman horsetail, military music – drums and attributes of power Cossack – mace captains, colonels pernachi, canes military judges, clerks ink.

Among the Cossack watches kleynod prominently occupied with military flags. Prapornytstvo of the Zaporizhzhya and Zaporizhzhya Sich was difficult path of evolution. Originally symbolism of flags was the basis of heraldic symbols of the Polish- Lithuanian Commonwealth – Commonwealth. Later, the Russian Cossack banners appear, Austrian, Turkish state symbols. Only after the final transition of Ukrainian Cossacks under Russian rule in the eighteenth century developed a mostly well-established symbols of flags.

Thus, it should be noted that the symbols of Ukrainian Cossacks objectively dependent on socio-political processes taking place in the territory of contemporary Ukraine. It is closely linked to the cultural traditions and religious preferences of Ukrainian Cossacks and people in general, basically reflecting the traditions of Orthodoxy.

The need for a revived Ukrainian symbolism emerged during the national liberation revolution of 1917-1918. Have three stages process of elaboration and development of civil and military symbols. The first – period Tsentralnoyi Rady from 20 November 1917 to 29 April 1918. This time changes in military form are minor. The second stages – Hetmanat P. Skoropadskoho period from 29 April to 14 December 1918 was work major efforts to create a uniform for Ukrainians army. This period was actually processed awarding system Ukrainian state. In the third period – the period Directoria (end of 1918 – 1920) Main characteristic of this period is the elaboration and implementation of military awards military flags military units.

During the domination of the Soviet Ukraine, actually for Ukrainian national character symbolism in general, and the military in particular, have evolved abroad. First, in the camps of the army soldiers interned Ukrainian People's Republic and later in areas where Ukrainian in exile. On the territory of Ukraine, which was under the rule of the Soviets, was devoid of symbols of national colors.

Another period of Ukrainian military symbolism falls on the Second World War. In 1938 appears Carpathian Ukraine and its military force Carpathian Sich. The system of military symbolism Ukraine story symbolism of the military establishment is as important as providing an explanation of the origin and traditions of the use of such elements as the Ukrainian military costume hat mazepynka, cotillion and others. Also during World War II and until 1956 operated Ukrainian Insurgent Army. The basis of its symbolism was taken trident symbol as the emblem of the state and the yellow- blue armbands flag colors, ie symbols of Ukrainian statehood. However, the colors of the flag of the army were red and black. These colors were the basis of awards UPA.

Since the beginning of the formation of the Ukrainian state in the late twentieth century views of leading politicians and public figures in question implement state symbols based on historical traditions. Creation of an independent Ukraine military symbols occurred during the complex process of state and military construction. It should be noted that the basis for the elaboration of the symbolism of the Armed Forces and other military formations Ukraine undertook classical laws of heraldry, special historical disciplines, the best examples of the past, which corresponded to the ancient roots of the Ukrainian people.

Keywords: military symbols, the Armed Forces of Ukraine, the Ukrainian army

УДК 947.041

Казаков Олександр Олександрович
кандидат історичних наук, доцент
Крачковський Володимир Сергійович
старший викладач

РОСІЙСЬКО-ЛИТОВСЬКА ВОЄННА КАМПАНІЯ 1500 Р.: БИТВА НА ВЕДРОШІ

У статті здійснено огляд битви на Ведроші 14 липня 1500 р., яка стала ключовою подією російсько-литовської воєнної кампанії. Визначено ступінь наукової розробки теми у історіографії. Зроблено спробу аналізу і оцінки процесу підготовки і перебігу битви. Визначено військово-політичні результати битви і її вплив на систему міжнародних відносин у Східній Європі кінця XV початку XVI ст.

Ключові слова: Велике князівство Литовське, Російська держава, воєнна кампанія, битва, давньоруські землі, річка Ведрош.

Реалії сьогодення підвищують інтерес до історії формування державних територій та кордонів. У статті порушені проблеми співвідношення добровільності та насилля в процесі формування політ-